

Minneord

Hjalmar Torp (1924–2023)

AV KRISTIN B. AAVITSLAND

Professor Hjalmar Torp gikk bort 10. september 2023, syv måneder før han ville ha fylt hundre år. Han hadde da lagt bak seg en lang karriere som en av Norges mest betydelige og internasjonalt anerkjente kunsthistorikere. Fra sin tidligste studietid og gjennom resten av livet arbeidet han med middelhavslandenes arkitektur og bildekunst i senantikken og den tidlige middelalderen, og han leverte vektige og varige forskningsbidrag på dette feltet.

Hjalmar Torp ble født i Molde 14. april 1924. Som ung student ved Universitetet i Oslo valgte han kunsthistorien og den klassiske arkeologien som fag, med Hans Peter L'Orange (1903–1983) som lærer. Han ble snart involvert i professor L'Oranges forskningsprosjekt i Cividale del Friuli i Nord-Italia, og sammen med den danske arkeologen og arkitekten Ejnar Dyggve (1887–1961) tilbrakte han og L'Orange årene rett etter krigen med å utforske det så-

kalte langobardiske tempel, et rikt utsmykket palasskapell fra midten av 700-tallet. De tre skandinavene var de første som studerte dette monumentet vitenskapelig, og bidro dermed til at det ble kjent og verdsatt. I våre dager står *il tempietto longobardo* oppført på UNESCOs World Heritage List.

Etter undersøkelsene i Cividale studerte så Hjalmar Torp ett år i København, før han i 1949 assisterte Ejnar Dyggve ved utgravninger av en tidligkristen basilika i Salona i det nåværende Kroatia. Da han i 1950 tok magistergraden i kunsthistorie, med klassisk arkeologi og kirkehistorie som støttefag, hadde han altså allerede høstet flere års erfaringer med grundig, empirisk monumentarbeid, på en måte som få, om noen, studenter opplever i dag.

Som nybakt magister reiste Hjalmar Torp til Paris for å studere videre ved Collège de France hos André Grabar (1896–1990). Den ukrainskfødte Grabar var en av det 20. århundres viktigste middelalderkunsthistorikere. Han fornyet fagets stilkritiske metode ved å trekke teologi, liturgi og politisk ideologi inn i tolkningen av middelalderens kunstverk, noe som også skulle bli

Hjalmar Torp (14.4.1924 – 10.9.2023)
på Det norske institutts talerstol i 2009.
Foto: Det norske institutt i Roma.

det metodologiske utgangspunktet for hans unge norske student. Grabar styrket Torps interesse for den bysantinske bildeverden, som Ejnar Dyggve allerede hadde vekket hos ham, og i 1953 begynte han sitt arbeid med det som skulle bli et livslangt prosjekt: de tidlige bysantinske mosaikkene i St. Georgsrotunden i Thessaloniki i Hellas. Han søkte seg så til Dumbarton Oaks i Washington DC, et fremragende forskningsmiljø for bysantinske studier, hvor han var *junior fellow* fra 1953 til 1955. I tillegg til arbeidet med bysantinske mosaikker hadde Torp på begynnelsen av 1950-tallet også et prosjekt i Egypt, der han undersøkte skulptur fra det koptiske klosteret i Bawit.

Mens Hjalmar Torp utforsket sitt materiale i Hellas på forskningsmidler fra det norske forskningsrådet, arbeidet hans gamle lærer Hans Peter L'Orange iherdig for å realisere sin store plan om å etablere et norsk forskningsinstitutt i Roma, og dermed melde Norge inn i det romerske nettverket av internasjonale institusjoner for humanistisk forskning. Takket være private givere kom finansieringen for et slikt institutt endelig på plass sommeren 1958. L'Orange var den som hadde ideen og visjonene, men han var ikke praktisk anlagt og kalte derfor sin student Hjalmar Torp til Roma for å lete etter passende lokaler for det norske instituttet. Den unge forskeren adlød – og ble værende i byen de neste ti årene.

Hjalmar Torps innsats for etableringen av Det norske institutt i Roma kan neppe overvurderes. Han kalte seg i den forbindelse gjerne for *демиурgen*, håndverkeren eller den som frembringer. Og det var han virkelig: Ikke bare fikk han startet opp virksom-

Fig. 2. Feltarbeid Hagios Georgiosrotunden i Thessaloniki. Foto: Det norske institutt i Roma.

heten i 1959 i en stor leilighet i Roma sentrum, kjøpt inn møbler og utstyr, ansatt kustoder, bygget opp boksamlingen og installert den i spesialbygde bokhyller han selv hadde tegnet. Han fant også etter mange vidervedigheter huset på Gianicolo, der Det norske Institutt har holdt til siden 1962. Han administrerte så kjøpet, utvidelsen og innredningen av dette lille *palazzetto* i Viale Trenta Aprile. I tillegg etablerte han Instituttets vitenskapelige publikasjonsserie *Acta ad archaeologiam et artium historiam pertinentia*, som kom ut første gang i 1962 og fortsatt utgis. Mens han holdt på med alt dette, la han etter eget utsagn ikke sitt vitenskapelige arbeid på hyllen: «Det går fint å kombinere forskningen og oppbygningen av Instituttet,» forsikret han L'Orange i et brev i 1959. Kildene sier ikke så mye om det faktum at han også

var småbarnsfar i denne hektiske, men ytterst produktive perioden. Hans imponerende arbeidskapasitet, praktiske sinnelag og administrative begavelse gjorde at det norske Roma-instituttet raskt ble en aktiv og viktig internasjonal forsknings- og undervisningsinstitusjon til glede for norske fagfolk og studenter, slik det fortsatt er, 65 år etter opprettelsen.

Hjalmar Torp ble boende med sin familie i Roma som Instituttets «vitenskapelige sekretær» eller visedirektør frem til 1968, da han ble dosent i kunsthistorie ved Universitetet i Oslo. I 1977 var han tilbake i Roma, denne gangen som direktør for Det norske institutt. Fra 1983 og frem til han gikk av for aldersgrensen i 1994 var han professor i europeisk middelalderkunsthistorie ved Universitetet i Oslo. Som professor emeritus var han bosatt i Bergen, og han fortsatte å være en aktiv, publisierende forsker i nesten 30 år til.

Hjalmar Torps forskningsbidrag til forståelsen av middelhavslanternes visuelle kultur i senantikken og middelalder er betydelige, publisert på fem språk: engelsk, italiensk, fransk, tysk og norsk. Hundrevis av studenter vil huske ham som en fremragende og inspirerende foreleser. Undertegnede var en av dem,

og vil aldri glemme hans medrivende analyse av påskekandelaberen i Cori, som han publiserte en studie av i 1962, lenge før studentene han foreleste for, var født. Professor Torp la forelesningen opp som en nysgjerrighetsdrevet undersøkelse av et gåtefullt monument, som litt etter litt ble forståelig gjennom grundig analytisk betraktning av kandelaberens form og kontekstuell tolkning av dens funksjon – et forløp som trolig gjenspeilet hans eget arbeid med monumentet som ung forsker. Det var en pedagogisk *tour de force* og en effektiv innføring i metodologi.

Hjalmar Torp ble medlem av Det norske vitenskapsakademi i 1974, og ble i 1999 premiert med Fridtjof Nansens belønning for fremragende forskning. I Italia var han høyt verdsett. Han mottok i 1967 den høythengende utmerkelsen *Cavaliere Ufficiale dell'Ordine Al Merito della Repubblica Italiana*. På grunn av sin forskning på Tempietto longobardo ble han i 2006 utnevnt til æresborger av Cividale del Friuli. Da det norske Roma-instituttets stab var på tur til Cividale i februar i år, erfarte vi at minnet om Hjalmar Torp fortsatt var levende i den lille byen.

k.m.b.aavitsland@roma.uio.no